

JOŽE TOPORIŠIČ (1926. – 2014.). U SPOMEN

Jože Toporišič (1926.-2014.), jedan od vodećih slovenskih jezikoslovaca druge polovice 20. stoljeća i član Slovenske akademije znanosti i umjetnosti, rođen je u mjestu Mostec pored Brežica. Osnovnu je školu završio u Dobovi, tri razreda klasične gimnazije u Mariboru, a onda je, tijekom Drugoga svjetskoga rata, četiri godine proveo u različitim izbjegličkim logorima u Šleziji i Poljskoj. Nakon povratka u Sloveniju studira slavistiku (slovenski i ruski jezik s književnostima) na Sveučilištu u Ljubljani, gdje su mu predavali gotovo svi najznačajniji istraživači slovenskoga jezika i književnosti starije generacije (A. Bajec, R. Nahtigal, F. Ramovš, M. Boršnik, A. Ocvirk, A. Slodnjak). Nakon studija, znanstveno se usavršavao u Hamburgu.

Prve korake u svojoj znanstveno-nastavničkoj karijeri načinio je u Zagrebu, gdje je radio kao lektor slovenskoga jezika na Filozofskom fakultetu od 1954. do 1965. godine. Stoga se može reći da je u Hrvatskoj zapravo započeo Toporišičev znanstveni rad, i to ne na njegovom materinskom slovenskom jeziku, kojem je kasnije posvetio čitav svoj znanstveni i pedagoški rad, nego na hrvatskom. Doktorirao je 1963. godine na Sveučilištu u Ljubljani s temom vezanom uz analizu Finžgarove proze. Nakon desetogodišnje zagrebačke epizode zapošljava se na Sveučilištu u Ljubljani, gdje je osnovao Katedru za slovenski književni jezik i stilistiku. Predstojnik je te katedre od 1971., a radi na njoj sve do umirovljenja 1996. godine. Tijekom svoga nastavničkog rada povremeno je predavao na Fakultetu za sociologiju, političke znanosti i novinarstvo (gramatiku i stilistiku slovenskoga jezika) te na Akademiji za kazalište, radio, film i televiziju (slovenski književni jezik).

Za svoga boravka u Zagrebu aktivno se uključio u rad Hrvatskoga filološkoga društva, što je u bitnome formiralo njegove kasnije stavove o jeziku, a od 1955. je održavao lektorske vježbe na ljetnim seminarima za strane slaviste u Zagrebu i Zadru, gdje se susreo s kolegama i studentima iz Europe i svijeta. Nakon zaposlenja u Ljubljani, isto je tako redovito održavao pozvana predavanja na brojnim domaćim i stranim sveučilištima, među ostalim u Gracu, Berlinu, Leipzigu, Varšavi, Chicagu, Regensburgu, Moskvi i Celovcu. Uza sve znanstvene obaveze, posebno su mu na srcu bila predavanja i održavanje jezičnih radionica za nastavnike slovenskoga jezika u domovini i u svijetu, što je bila njegova stalna aktivnost do kraja života. Isto je tako sudjelovao u radu brojnih komisija Međunarodnoga slavističkoga komiteta (za gramatiku, terminologiju, fonetiku, književne jezike, gramatičku strukturu), a njegov je rad u Komisiji za pravopis, pravogovor i gramatiku u okviru Slovenske akademije znanosti i umjetnosti (1972.-1977.) ostavio trajnoga traga na sliku slovenskoga jezika danas.

Jože Toporišič tijekom svog je radnog vijeka istraživao suvremeni slovenski jezik s formalno-strukturalističkog i stilističkog stajališta, no bavio se i poviješću slovenskoga književnoga jezika, kao i poviješću slovenskoga jezikoslovlja, dok se kao dijalektolog uvijek vraćao svome materinskom govoru. Premda u prvim radovima istražuje književnost, nakon nekoliko je godina svoju pažnju usmjerio na stilistiku i praktične probleme podučavanja slovenskoga jezika te na kraju na jezikoslovlje. Zagrebačko ga je razdoblje (posebno sudjelovanje u radu Zagrebačkoga lingvističkoga kruga) formiralo kao jezikoslovca koji je kao uvjereni strukturalist

pristupao slovenskom književnom jeziku. Novine koje je unio u opis suvremenog slovenskog jezika prije svega su se ticale bavljenja distribucijom fonema te odnosa prema stilski neutralnim i stilski obilježenim jezičnim izričajima. Gotovo nema područja lingvističke analize u kojem Toporišič nije pridonio opisu slovenskoga jezika, nerijetko unoseći vlastite podjele i termine za do tada neprecizno opisane pojave. Neki su se od tih opisa održali i do danas, a neki su, kao što je u znanosti uobičajeno, doživjeli kritike mlađih generacija lingvista. Rasprave iz fonetike i fonologije koje je objavljivao u domaćim i stranim znanstvenim časopisima prikupio je i prilagodio za slovensku javnost te objavio u knjizi *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika* (Glasovna i naglasna slika slovenskoga jezika) objavljenoj 1978. godine. Kad je riječ o morfologiji, njegov je prinos suvremenom gramatičkom opisu možda najznačajniji u novom pristupu glagolu te uvođenju podjele po prezentskim osnovama, kao i podjeli vrsta riječi na specifičan način. Upravo je tu podjelu dio jezikoslovaca prihvatio, dok su je drugi kritizirali zbog nedosljednosti i nedovoljno jasne definiranosti kriterija uvrštavanja. U sintaksi se posebno bavio vrstama reda riječi i određivanjem tipova reda riječi te kriterijima za određivanje redoslijeda riječi unutar imenske fraze. Uz to, u slovenskom je jeziku uz pomoć tada suvremenog strukturalističkoga pristupa, po uzoru na druge jezike, opisao osnovne i pomoćne članove rečeničnoga ustrojstva. Stilistikom se, kao što je već rečeno, bavio od samoga početka svoga znanstvenoga rada te joj se u manjoj mjeri vraćao gotovo do kraja života.

Zanimljivo je primijetiti da se Toporišič, koji je između ostaloga bio jedan od prvih koji je ozbiljno pisao i upozoravao na razvedenost funkcionalnih stilova, aktivno zalagao za uključivanje tuđica u glasovni, pravopisni i morfološki sustav slovenskoga jezika, čime je pokazao izuzetno razumijevanje za modernizaciju jezika. Aktivno uključen u pripreme radove na rječniku slovenskoga jezika (*Slovar slovenskega knjižnega jezika*), kao i na izradi novoga slovenskoga pravopisa, zajedno s Jakobom Riglerom 1977. je godine objavio *Komentar k Načrtu pravil slovenskega pravopisa*. Osim navedenoga, profesor Toporišič bavio se problemima norme u mnogim prilikama, tako da će za širu javnost zasigurno to područje njegova djelovanja ostati najbolje zapamćeno.

Kako je djelovao u vrijeme kad je gotovo na svim područjima bio vidan nedostatak osnovnih priručnika, on je, uvidjevši potrebu, sam objavio mnoge od njih: na hrvatskom, u Zagrebu, *Slovenski jezik. Izgovor i intonacija sa recitacijama* (1961.), na slovenskom gimnazijsku gramatiku *Slovenski knjižni jezik I–IV*. (I. 1965, 1979 ; II. 1966, 1979 ; III. 1967, 1979 ; IV. 1970, 1979³), kontrastivnu gramatiku slovenskoga jezika za govornike engleskoga *Zakaj ne po slovensko – Slovene by Direct Method* (1969.) te kapitalnu gramatiku slovenskoga jezika pod naslovom *Slovenska slovnica* (1976.). Ta je gramatika, zasnovana na strukturalističkom načelu i dosljednom sinkronijskom pristupu, služila kao referentno mjesto generacijama učenika i studenata, kao i pripadnika zainteresirane javnosti u Sloveniji i inozemstvu. U svojim je kasnijim doradenim verzijama u upotrebi i danas, kao i sintaksa, objavljena kao posebna knjiga (*Nova slovenska skladnja*, 1982.), a isto tako i skraćena, za škole prilagođena gramatika (*Slovenska slovnica in jezikovna vadnica*, koja je u suautorstvu s Francetom Žagarom objavljena u brojnim izdanjima). Autor iznimno velikog broja pojedinačnih rasprava o širokom

krugu jezikoslovnih tema, Toporišič je svoje brojne radove okupljao u knjigama, tako da ih je većina i danas dostupna. Neke od tih knjiga su: *Potreti, razgledi, presoje* (1987.), *Družbenost slovenskega jezika* (1991.), *Besedjeslovne razprave* (1991.), *Oblikoslovne razprave* (2003.), *Besediloslovne razprave* (2006.), *Stilnost in zvrstnost* (2008.), *Jezikovni pogovori v Sedem dni* (2007.). Bibliografije njegova rada objavljene su u *Slavističnoj reviji* 1986. godine (za razdoblje od početka do aktualne godine), 1996. za desetljeće od 1986. do 1996. i 2007. za desetljeće od 1996. do 2007.

Uz sve navedeno treba reći i to da je Jože Toporišič godinama aktivno sudjelovao u praktičnim aktivnostima kao što je pisanje kurikuluma za osnovne škole i gimnazije, pri čemu je redovito održavao predavanja i seminare za nastavnike slovenskoga jezika kao prvoga i stranoga jezika. Povremeno je prevodio s hrvatskoga jezika, a s latinskoga je na slovenski preveo glasovitu Bohoričevu slovniciu.

Za svoj je rad primio brojne nagrade u Sloveniji i inozemstvu, među kojima su najvažnije srebrni počasni znak slobode Republike Slovenije 1994. godine, koji je dobio za "izuzetne zasluge u slovenistici, za učvršćivanje njezina međunarodnog ugleda i za plodonosno uključivanje struke u slovensku kulturu i samostalni život" te Zoisova nagrada za životno djelo 2006. godine, koja se dodjeljuje za ključne znanstvenoistraživačke dosege na najvišoj državnoj razini. Nagrada mu je dodijeljena zato što je svojim radom pomaknuo slovensku jezikoslovnu misao dvadesetog stoljeća u moderne okvire europskoga jezikoslovlja, kako stoji u obrazloženju. Također, bitno je utjecao na učvršćivanje položaja slovenskoga jezika kao modernog jezika te na oblikovanje suvremenog slovenskoga kulturnog identiteta. Dokumentarni film o Jožetu Toporišiču pod naslovom *Toporišič - Samotni hodec skozi neprijazni čas* (Toporišič – Samotni šetač kroz neljubazna vremena) u produkciji RTV Slovenije snimljen je 2011. godine.

Autor brojnih jezikoslovnih rasprava i monografskih djela (bibliografija mu obaseže gotovo 2000 jedinica), zauzeti sveučilišni nastavnik i zagovaratelj brige o slovenskom jeziku, Jože Toporišič je svojim radom generacijama koje su došle poslije njega ostavio osnovu suvremenog opisa slovenskoga jezika na svim razinama te im time omogućio sustavna i razvedena istraživanja.

Anita Peti-Stantić